

«La majoria ho volen celebrar»: la concordança amb noms col·lectius i quantitatius des de Fabra fins a la normativa actual

NEUS NOGUÉ SERRANO
Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

L'any 1987, a *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, en el «Preàmbul» de la part dedicada a dues «Qüestions sintàctiques pendents en la normativa actual» («A propòsit de les passives» i «L'expressió del temps»), Joan Solà afirmava:

Les qüestions sintàctiques pendents en la nostra normativa no són pas una llista tancada i clara. L'observació atenta de qualsevol sector de la llengua ens ajuda a veure detalls, fins i tot importants, que abans ens havien passat inadvertits. Es pot tractar de detalls que no han estat mai estudiats, o que no han rebut una solució concreta, o que n'han rebut una que es podria millorar.

[...]

La manca d'estudi i d'actualització de la gramàtica normativa ha provocat, a part altres mals, que els manuals de divulgació hagin anat creant una sèrie de prejudicis, escampant més d'un error, imposant més d'una vegada algun punt de vista personal discutible o equivocat. I qui diu els manuals diu els escriptors i els correctors. (Solà, 1987, p. 85-86)

Trenta-sis anys més tard, afortunadament, amb la publicació de la GIEC la gramàtica normativa s'ha actualitzat, la distància entre norma i ús s'ha començat a escurçar i la llista de qüestions sintàctiques pendents s'ha reduït considerablement. Això no vol dir, i no podria ser així en cap llengua viva, que no hi continuïn havent qüestions sintàctiques per resoldre o que han rebut, com deia Solà, una solució que es podria millorar. Efectivament, encara hi ha fenòmens sintàctics en

què els manuals, els correctors, els professors, continuen difonent punts de vista (personals) discutibles o equivocats.

L'objectiu d'aquest capítol és mostrar l'anàlisi d'un fenomen sintàctic que, al nostre entendre, està en aquest cas: la descripció i el tractament prescriptiu i normatiu de les relacions de concordança que estableixen els sintagmes nominals que contenen noms col·lectius i quantitativus. Resseguiem el tractament que han rebut des de la primera gramàtica normativa (Fabra, 1918), en la setena i última edició, la del 1933, fins a la segona edició, en línia, de la gramàtica normativa vigent, la GIEC (2022 [2016]), incloent-hi les dues versions abreujades que se n'han publicat: la GEIEC (2018) i la segona edició, en línia, de la GBU (2022 [2019]). Es tracta d'una anàlisi microgramaticogràfica que explora l'evolució que hi ha hagut en el tractament d'aquest fenomen en una selecció que considerem representativa de les gramàtiques catalanes prescriptives dels últims cent anys (afegint-hi la *Gramàtica del català contemporani*, que al capdavant té l'objectiu de descriure la varietat estàndard). El treball s'emmarca en l'àmbit d'estudi que inclou els processos d'estandardització i, dintre seu, els de codificació, i en certa mesura té en compte l'impacte que hi té el purisme lingüístic com a fenomen sociolingüístic. I al final, donarem una llista d'altres fenòmens gramaticals sobre els quals seria interessant fer una anàlisi similar (vegeu nota 6).

Com es pot desprendre de l'ús que hem fet d'aquests dos termes en el paràgraf anterior, aquí limitarem l'ús del terme *normatiu*, seguint Solà (2007 [1994], p. 9-14), a les obres publicades per una acadèmia de la llengua (en el cas del català, l'Institut d'Estudis Catalans i, secundàriament, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua), i ens referirem a les altres obres publicades amb voluntat d'orientar l'ús de la llengua com a obres *prescriptives*.

2. LA CONCORDANÇA AMB SINTAGMES NOMINALS QUE CONTENEN NOMS COL·LECTIUS I QUANTITATIUS

L'exemple (1) conté un nom col·lectiu (*grup*) i els exemples (2-3), dos noms quantitativus (*nombre* i *majoria*) en un sintagma que conté un segon nom, en plural. Els tres noms formen part del subjecte, i en aquest context ens podem plantejar en quin nombre concorda aquest subjecte amb el verb, en singular o en plural. A partir d'aquesta pregunta inicial ens demanem quin tractament ha rebut aquest fenomen a les principals gramàtiques de l'últim segle i si va més enllà de la concordança entre subjecte i verb. Tal com indiquem en els exemples, els dos primers són comentats per les obres de les quals els hem extret, i el tercer correspon a l'ús de Fabra a l'obra esmentada.

Vós no creieu que es pugui posar en plural el verb d'una proposició el subjecte de la qual és *la gent*. En totes les llengües trobareu exemples de faltes de concordança com aquesta que blasmeu, les quals són faltes de concordança atenent a la forma dels mots, però són justificades pel sentit [...]

En català, *la gent*, un singular, però que desvetlla la idea de pluralitat, pot adjuntar-se a un verb en plural, i és perfectament lícit, no en dubteu, de dir: *La gent no sabien per on havien d'entrar*. (Cp., en francès: *La plupart écrivent ce mot de telle manière*. En anglés [sic]: *A people who, say what they may, hate us as a nation. My family are early risers*. (Fabra, 2010 [1919-1947], p. 365, c. 251)

El primer fragment de Fabra admet dues interpretacions: en una primera lectura, i assumint que cent anys enrere no es distingia entre noms col·lectius (*gent, grup...*), noms quantitatis (*majoria, meitat, terç...*) i indicadors de classe (*tipus, mena...*), sembla que l'autor es contradigui; però justament la segona afirmació que fa pot fer pensar que ja s'havia adonat que els noms col·lectius admeten la concordança *ad sensum*, però que la doble concordança que trobem en els noms quantitatis es deu a raons sintàctiques (encara que l'anàlisi sintàctica sigui, certament, peculiar: parla de concordança amb el complement del nom), i no a raons semàntiques. Aquest és l'enfocament que trobarem més tard, primer tímidament i finalment d'una manera explícita i clara a la GIEC. També és remarcable el recurs a altres llengües a l'hora de donar suport al criteri que defensa.

Per descomptat, l'ús de Fabra no forma part de la normativa (així es desprèn del concepte restringit de normativa que apliquem aquí), però no deixa de tenir interès observar quin criteri aplicava quan escrivia. Centrant l'anàlisi en el nom quantitatiu *majoria*, a Fabra (1918 i 1956) només hi trobem casos, pocs, de concordança en plural i, a les *Converses filològiques*, la proporció és d'1 a 10 a favor del plural: 3 casos de concordança en singular i 30 en plural. I trobem ocurrencies del plural tant abans com després de la conversa que hem analitzat, cosa que suggereix que el comentari de «l'amic J. A.» no va afectar l'ús de l'autor.

4. ALTRES TRACTATS GRAMATICALS DEL SEGLE XX I PRINCIPIS DEL XXI

Bona part de les gramàtiques posteriors a la conversa de Fabra no tracten aquest fenomen. És el cas, per exemple, de Jeroni Marvà (1934), Albert Jané (1962 i 1968), Francesc de Borja Moll (1962), Marià Villangómez (1972), Josep Ruaix (1976 i 1998) i Joan Rafael Ramos (1993).

Alguns autors, però, sí que en parlen. Tot seguit fem un breu repàs a les seves aportacions, força diferents entre elles.

Manuel Sanchis Guarner (1950, p. 139) posa com a exemple d'anacolut («les construccions gramaticals la darrera part de les quals no té el lligam sintàctic escaient amb la primera») un cas amb un nom col·lectiu seguit d'una construcció partitiva (*El batalló combaté molt bé, més de la tercera part moriren*). A la segona clàusula es pot interpretar que se n'ha elidit la segona part, la introduïda per *de* (...*més de la tercera part* [dels membres del batalló] *moriren*).

Antoni M. Badia i Margarit parla d'aquest fenomen tant en la gramàtica del 1962 com en la del 1994, i ho fa en termes molt similars. Aquí resumirem la seva aportació tal com la trobem en la segona d'aquestes obres.

Badia i Margarit (1994, p. 188-190) comença parlant de noms col·lectius com *colla, exèrcit, gent, gernació, grup, infinitat, multitud, públic, ramat, sèrie, tropa*, i després de dir que deixa «al criteri del lector» la concordança en singular o en plural, tot seguit afirma que «[e]n principi, des d'un punt de vista gramatical, hem de donar la prioritat als usos concordats d'aquests col·lectius»; és a dir, al singular. Tot seguit fa referència a un factor intrínsec, de tipus semàntic, que pot intervenir en la tria: quan el nom col·lectiu fa referència a un conjunt unitari, a «individus exactament iguals», els parlants tendeixen a fer la concordança sintàctica, en singular (4), mentre que, «si el col·lectiu és constituït per individus d'índole molt vària, de manera que no se'ls pot reduir a un sol patró, hom s'inclina a considerar més els individus que el conjunt que tots ells formen», i aleshores es tendeix a fer la concordança pel sentit, en plural (5).

- (4) a. El ramat està assedegat
b. La tropa és disciplinada
- (5) a. Aquella colla ballen molt bé les sardanes
b. La família s'oposen al casament

Badia i Margarit també esmenta tres «factors extrínsecs» rellevants per al fenomen estudiat:

1. L'estructura «col·lectiu + prep. *de* + la menció dels individus que el componen» (que també afecta els col·lectius numerals, com *dobles, meitats, nombres, parells, parts, restes, terços*, etc.) afavoreix el plural (6-7).

2. «[L]a concordança gramatical (ço és: en singular) és reforçada quan el col·lectiu apareix acompanyat i determinat per altres mots i, en general, sempre que hi intervenen elements expressius que en subratllen l'entitat (en detriment, és clar, de l'anàlisi dels seus components)» (8a, més probable que 8b).

3. La concordança «també depèn de la distància que, dins la frase, separa el col·lectiu i l'adjectiu, l'article o el verb: com més apartats es troben, la concordan-

ça gramatical esdevé menys probable, perquè la separació material afebleix els lligams morfològics i facilita la concordança *ad sensum*» (9).

- (6) a. Un grup d'excursionistes hi han pujat
b. Un grup hi ha(n) pujat
- (7) a. La meitat dels obrers van protestar
b. La meitat va(n) protestar
- (8) a. Una multitud fanàtica, obeint les consignes rebudes, demanava a cor que el condemnessin
b. Una multitud fanàtica, obeint les consignes rebudes, demanaven a cor que el condemnessin
- (9) Es reuní una multitud fanàtica que, obeint les consignes rebudes, demanaven a cor que el condemnessin

Al nostre entendre, el segon factor intrínsec de Badia i Margarit entra en contradicció amb el tercer, com ho demostra el fet que l'exemple de (9) coincideix en essència amb el de (8b), la variant menys probable segons l'autor. I de fet, cap altra obra posterior hi fa referència, a diferència del primer i el tercer, que retrobarem més endavant.

Carme Vilà (1990, p. 42-43) distingeix entre el cas de *gent* (amb concordança semàntica) i el de *majoria* (amb concordança sintàctica). En el primer cas, afirma que «[n]ormativament s'aconsella establir la concordança morfològica» (*La gent s'esvera/s'esveren per no res*), aplicant una concepció de la normativa més aviat difusa i que probablement coincideix amb l'apreciació de l'autora, atès que, com hem vist, en sentit estricte la primera normativa no va dir res sobre aquest fenomen i atès que un autor com Badia i Margarit defensa la doble opció de concordança. En el segon, en canvi, avança cap a una anàlisi més fina de cada constituent: a *La majoria de diputats van votar sí*, «hi ha concordança morfològica normal si es considera que el nucli del SN és *diputats* i que *la majoria de* és només un quantificador».

La valoració normativa de Vilà (1990) en relació amb els noms col·lectius com *gent* contrasta amb la de Lluís López del Castillo (1999, p. 100), que, després de distingir entre «noms o locucions de significat col·lectiu o partitiu», afirma que «[l]'ús comú, i tradicional, és la llibertat de fer-hi concordar el verb en singular o en plural: *Què volen aquesta gent?* [...] *La major part dels assistents escoltaven amb molta atenció*». Aquest autor incorpora altres relacions anafòriques, més enllà de la concordança entre subjecte i verb i, com Badia i Margarit, també esmenta la distància com a factor que intervé en la selecció: «Fet que s'estén al substitut corresponent: *Una colla que els hi has d'estar sempre al damunt, Vaig conèixer*

*una gent que els agradava molt cantar [...]. Segons la posició dins del text, pot alternar la concordança en singular i en plural: La parella acabava de tornar de viatge. Havien arribat tan cansats que van decidir anar-se'n al llit sense ni tan sols sopar».*²

Joan Solà, com el mateix Fabra, va tractar poc aquest fenomen. I ho va fer, també com Fabra, a la premsa; en el seu cas, en dos articles: «Maniqueisme» (1999) i «La gent parlen/parla massa» (2006), tots dos recollits a Solà (2009).

En el primer aprofita un exemple en castellà (*Un grupo de amigos han/ha comido aquí*), extret d'una gramàtica, i la valoració que se'n fa («es posible que el verbo concuerde con el complemento en plural, aunque el estilo cuidado rehúye tal concordancia») per criticar els posicionaments prescriptius sense fonament: «jo que he remenat tota mena de paperassa sobre aquesta qüestió, els asseguro que no he pogut trobar mai un argument convincent que decanti cap aquí o cap allà: hi ha una certa intuïció, sí, però cap gramàtic no ha reeixit a reduir-la a una fórmula» (Solà, 2009, núm. 19).

L'article s'acaba amb diversos exemples que contenen el nom col·lectiu *gent*, amb les diverses opcions de concordança possibles.

El segon article de Solà mostra com llibres d'estil diferents adopten criteris també diferents en relació amb aquesta qüestió, cosa que el porta a generalitzar sobre la concepció de la gramàtica prescriptiva que hi ha al darrere.

la tradició lingüística occidental era com el maniqueisme, que dictaminava que les coses eren forçosament així o aixà (així o al revés d'així). Les gramàtiques escolars i normatives es troben incòmodes amb possibilitats obertes o lliures i intenten imposar una de les solucions, que vol dir condemnar l'altra. (Solà, 2009, núm. 117)

Solà enllesteix l'article comentant la conversa filològica de Pompeu Fabra que hem vist més amunt, i valorant com a «afirmació estranya» l'opció per només el plural que es troba al començament del text, que també hem comentat.

Aurora Bel (2008 [2002], p. 1140-1141) inclou dins la concordança *ad sensum* els noms col·lectius (*gent, ramat, humanitat, gernació, reguitzell, corrua...*), els noms quantitatius (*la majoria, dos terços, un munt, un grapat, el trenta per cent...*) i els indicadors de classe (*tipus, mena, classe, espècie, sèrie...*). I fa una afirmació que podria estar al darrere d'aquella primera valoració taxativa que hem vist en Fabra: «En l'ús espontani hi ha tendència a fer prevaldre la concordança pel sen-

2 López del Castillo incorpora aquí amb naturalitat, l'any 1999, sense fer cap comentari, la variant *els hi* del pronom de datiu plural, que retrobarem anys després a la GIEC (2022, § 8.2.1f) amb la valoració de *col·loquial*, i també un relatiu *col·loquial*.

tit, encara més en el cas dels quantitatius i dels indicadors de classe, sobretot si són complementats amb SNs plurals» (Bel, 2008 [2002], p. 1140).

Aquest comentari suggereix que estem davant d'un procés de gramaticalització força avançat. D'altra banda, després de mostrar que «[l]a divisió entre noms col·lectius i noms quantitatius dista de ser clara» (*{Un ramat de seguidors enardits / Ramats de seguidors enardits} perseguiren l'àrbitre*), observa, com ja havien fet diversos autors anteriors, que un altre factor «que afavoreix la concordança en plural dels noms col·lectius quantitatius és la llunyania respecte del verb». Finalment, observa que aquest fenomen «també afecta la concordança anafòrica» (*La família Pujol arriba a les sis. Quan {arribin / ??arribi}, {els / ??la feu passar a la saleta}*).³

Finalment, la GNV (2006, p. 82) segueix bastant fil per randa Badia i Margarit (1994), però, a parer nostre incomprensiblement, aplica un criteri més restrictiu: quan tenim un nom col·lectiu «seguit de la preposició *de* i de la menció als individus que formen el col·lectiu, es tendix a fer la concordança formal: *Una colla de castellers ha participat en la festa*. Passa el mateix amb els col·lectius numerals: *La mitat dels alumnes ha protestat*».

5. LA GIEC

Arribats en aquest punt, és el moment de preguntar-se com s'han reflectit en la gramàtica normativa vigent, la GIEC, les diferents perspectives i solucions que hem vist en els apartats anteriors.

La GIEC admet la doble possibilitat de concordança, però fila més prim: distingeix entre noms col·lectius (GIEC, § 13.5.1.3a) i quantitatius (GIEC, § 13.5.1.3b) i restringeix el concepte de concordança *ad sensum* al primer tipus.⁴

Més concretament, explica que «els sintagmes amb noms col·lectius que es refereixen a humans (especialment el nom *gent*) poden aparèixer amb el verb en plural: *Què volen aquesta gent que truquen de matinada?*» i esmenta el factor de

3 Martí (2008 [2002], p. 1288 i 1301-1303) i Brucart i Rigau (2008 [2002], p. 1529 i 1543) proporcionen informació complementària sobre aquesta qüestió des del punt de vista dels noms i dels quantificadors, respectivament, que no contradiu la de Bel.

4 La formulació dels criteris varia lleugerament de la primera a la segona edició de la GIEC; els canvis no afecten els criteris d'una manera substancial, però els fan més precisos. D'altra banda, en altres apartats de la gramàtica també s'hi inclouen els noms col·lectius (GIEC, § 14.2.1.3; § 14.2.1.4; § 17.6). I a l'apartat dedicat a «Les construccions partitives» (GIEC, § 17.6), es parla de concordança pel sentit, cosa que no es correspon amb l'explicació que es dona sobre aquest fenomen en el subapartat que resumim aquí (GIEC, § 13.5.1.3b), el que conté l'explicació principal, més detallada i, al nostre entendre, més satisfactòria. Malgrat totes aquestes millores expositives, una descripció més aprofundida d'aquestes construccions hauria de permetre que la formulació normativa de les possibilitats de concordança fos encara més clara.

la distància que ja hem vist més amunt: la concordança *ad sensum* «es dona sobretot quan el verb no segueix immediatament el subjecte: [...] *La família, pel que he sentit a dir, no l'ajuda/l'ajuden gaire*». Aquesta mena de concordança també es troba, diu, «en oracions coordinades en què un subjecte col·lectiu apareix en la primera coordinada (*De moment el jovent no diu res, però un dia o altre s'adonarà/s'adonaran del que passa*)» i «en oracions subordinades en què el subjecte el·líptic té per antecedent un sintagma nominal col·lectiu: *L'alcalde no va gosar enfrontar-se amb la multitud de tant que cridava/cridaven*».

Pel que fa als noms quantitatius, la GIEC explica la doble possibilitat de concordança aplicant-hi un criteri sintàctic:

Hi ha noms de grup (*majoria, feix*) i noms fraccionaris (*meitat, terç*) que, quan apareixen en construccions amb una interpretació partitiva, com ara *la majoria dels teus companys* [...], designen una part o subconjunt del conjunt expressat pel sintagma nominal plural introduït per *de* [...]. Quan aquestes construccions partitives ocupen la posició de subjecte, poden presentar una discordança aparent, ja que admeten doble concordança amb el verb, segons si s'interpreta com a nucli del subjecte el nom quantitatiu (*majoria, meitat*, etc.) o el nom en plural: *La majoria dels teus companys no hi estarà/ estaran d'acord* [...]. En aquests casos, la segona part de la construcció partitiva pot quedar sobreentesa; tot i això, la doble concordança també és possible: *La majoria no hi estarà/estaran d'acord* [...]. Tanmateix, si l'oració conté un sintagma adjectival atribut o predicatiu, la concordança és en plural: *La majoria (dels estudiants) són manresans; La meitat (de les gerres) van arribar trencades*.

Aquesta doble possibilitat de concordança es dona també en subjectes formats per expressions pseudopartitives del tipus *una dotzena de roses* o *una gran quantitat de vespes*, en què es fa referència a un únic conjunt d'elements (§ 17.3.1f): *Una dotzena de roses blanques adornava/adornaven aquell racó de la sala; Una gran quantitat de vespes val/van infestar el jardí*. (GIEC, § 13.5.1.3b)

La preferència pel plural en les construccions partitives es reflecteix en la interpretació que en fa la GIEC (§ 18.6.3.2), i els parlants, a l'hora de pronominalitzar complements directes que contenen aquesta estructura: en una oració com *Era una empresa familiar i ell en controlava el 60% de les accions*, de la GIEC, la pronominalització és possible, i natural, perquè *el 60% de* s'ha interpretat com a quantificador especificador del nom *accions*, i no com a nucli del sintagma nominal (sense *de*), cas en què la pronominalització no hauria estat possible, perquè hauríem tingut un complement del nom del complement del nom i la preposició que encapçala el primer hauria bloquejat aquesta opció.

Aquesta caracterització de la GIEC és la més completa que es pot trobar, fins avui, en una gramàtica catalana, i la proposta normativa es pot considerar, al nostre entendre, satisfactòria: la doble opció de concordança deixa llibertat als parlants per optar per la que prefereixin. Tot i amb això, ens permetem suggerir algun canvi de detall.

1) En relació amb els noms col·lectius referits a humans, la GIEC considera que el nom *gent* és especialment sensible a la concordança *ad sensum*. No trobem justificada aquesta matisació. Altres noms col·lectius, com ara *grup*, *afició* ('conjunt d'aficionats') i els noms dels clubs esportius i dels partits polítics (10), l'admeten amb naturalitat i freqüència.⁵ Vegeu també els exemples ja recollits a (1) i (5-9), tots adduïts per Badia i Margarit (1994); el de (11), que permet evitar una ambigüïtat referencial (entre *president* i *comissió*); i el de (12), ben il·lustratiu del caràcter general d'aquesta possibilitat sintàctica. Els exemples de (10), a més, il·lustren com la concordança *ad sensum* no afecta només la concordança entre el subjecte i el verb (10*a*), sinó també altres relacions anafòriques, tant dintre de l'oració com d'una manera més àmplia dintre del discurs (10*b*). Es tracta, doncs, d'un fenomen de correferència que es pot manifestar sintàcticament de maneres diferents.

- (10) *a.* La reunió es fa a instàncies només del PP, ja que el PSOE va trencar l'acord després que el ministre Rodrigo Rato els acusés de xantatgistes

(notícia, Catalunya Ràdio, 2001)

- b.* La reunió es fa a instàncies només del PP, ja que el PSOE va trencar l'acord. Posteriorment, el ministre Rodrigo Rato els va acusar de xantatgistes

(variant de l'anterior)

- (11) El president de la comissió parlamentària que investiga l'escàndol Gescartera avança a Catalunya Informació que probablement proposaran una modificació de la llei que regula la Comissió del Mercat de Valors

(notícia, Catalunya Ràdio, 2001)

5 He deixat de banda els matisos semàntics que, tal com observa Badia (1994), permet introduir aquesta doble opció, que es poden il·lustrar amb el contrast següent (la segona variant va ser recollida per nosaltres l'any 2019 en una conversa col·loquial):

- i. Aquest grup és molt xerraire
- ii. Aquest grup són molt xerraires

- (12) Tot el banc es posen drets, aixequen el puny i entonen l'himne dels soldats bascos [*parlant del Procés de Burgos*]
(Antoni Batista, *ETA i nosaltres*. Barcelona: Proa / Edicions 62, 2020)

2) Els sintagmes nominals partitius, quan fan de complement directe o indirecte, sembla que només admeten la represa per mitjà d'un pronom en plural (13-14).

- (13) La majoria de les classes {les / ??la} farem en línia
(aula virtual UB, 2020)
(14) A la majoria de les criatures no {els / ??li} agrada la ceba
(conversa col·loquial, 2023)

3) La informació normativa es podria completar afegint-hi els indicadors de classe que recull Bel (2008 [2002]) i que hem esmentat més amunt.

6. LA GEIEC I LA GBU

La GEIEC no té cap capítol dedicat a l'oració i les funcions sintàctiques bàsiques (capítol 13 de la GIEC, on es troba la informació que hem vist a l'apartat anterior) ni cap apartat o subapartat dedicat a les construccions partitives; tampoc parla de la doble possibilitat de concordança quan tracta els quantificadors nominals (entre els quals hi ha *terç* i *meitat*) —i posa exemples d'altres menes (§ 12.2)—, ni quan tracta els numerals fraccionaris (*meitat*, *terç*), on, en canvi, parla en detall d'altres aspectes de les construccions de què formen part (§ 12.3.2). A l'apartat sobre els noms comuns (§ 8.3), proporciona la mateixa informació que la GIEC sobre els noms col·lectius, i en el subapartat dedicat als noms quantitatius afegeix que «els noms de grup [els que designen conjunts d'entitats] permeten la doble concordança en singular o en plural amb el verb: *Un grup de diputats votà/votaren en contra de la proposta; Un feix de diners és/són una gran quantitat de diners*». Una cerca en el glossari per mitjà de la paraula *concordança* remet al concepte *concordança pel sentit* i, des d'aquí, a la informació que acabem de veure sobre els noms de grup; la definició que proporciona aquest mateix glossari de *construcció partitiva* és imprecisa i s'hauria de revisar («Construcció formada per un sintagma nominal introduït per *de* que denota una part d'un tot o d'un conjunt»), no conté cap exemple relacionat amb els casos tractats per la GIEC, que són els que poden provocar dubtes en els parlants (els exemples són *tres dels veïns* i *molts dels presents*), i remet a l'apartat dedicat als quantificadors nominals, ja esmentat (§ 12.12).

La informació que conté la GEIEC sobre la concordança amb els subjectes col·lectius és equivalent a la que proporciona la GIEC, i per tant admet la mateixa valoració. En el cas dels subjectes formats per una construcció partitiva, en canvi, és insuficient, poc clara i difícil de trobar.

La GBU tampoc té cap capítol dedicat a l'oració i les funcions sintàctiques bàsiques, ni tracta la concordança amb quantificadors nominals (*meitat*) quan tracta les construccions partitives (§ 18.2). Sí que en parla, en canvi, a l'apartat dedicat als numerals fraccionaris, els multiplicatius i els col·lectius (§ 18.6):

Quan els [numerals] fraccionaris expressen una fracció del numerador *u* i formen una construcció partitiva, el verb pot concordar amb el nom fraccionari en singular o en plural.

Un terç dels enquestats s'hi oposa/oposen

La meitat dels alumnes estava/estaven a favor de la vaga

La remarca normativa número 6 d'aquest mateix apartat parla de la doble opció de concordança amb «numerals col·lectius que formen una construcció de caràcter partitiu» sense fer referència a la funció de subjecte, i els exemples són de construccions pseudopartitives (*El parell de persones*, *Una dotzena de/dels mestres*), no partitives ('dues persones', 'dotze mestres'), amb l'excepció de l'últim, *Una dotzena dels mestres*, que sí que conté una construcció partitiva.

[Remarca normativa 6] Quan els numerals col·lectius formen una construcció de caràcter partitiu, el verb pot concordar amb el numeral en singular o en plural.

El parell de persones que s'ha/s'ha queixat demanen indemnització

Una dotzena de/dels mestres assisteix/assisteixen a les classes

Pel que fa als noms col·lectius, se'n parla a l'apartat dedicat als noms comuns (GBU, § 10.2). A la remarca normativa 2 hi trobem un resum de la informació de la GIEC, on s'insisteix en l'especificitat del nom *gent*, i a la remarca normativa 3 es diu que quan els noms quantitatius «fan referència a un sol conjunt d'elements, el verb pot concordar indistintament amb el nom quantitatiu (en singular) o amb el nom quantificat (en plural)», criteri que s'il·lustra amb els exemples de (15).

- (15) *a.* Un grup de diputats votà/votaren en contra de la proposta
b. Un feix de diners és/són una gran quantitat de diners

La definició de *construcció partitiva* que es pot trobar en el glossari de la GBU és més clara que la de la GEIEC, tot i que es podria millorar introduint-hi la conjunció que indiquem entre claudàtors, que evitaria l'ambigüitat a l'hora d'inter-

pretar quin és l'antecedent de la relativa immediatament posterior («Construcció que inclou un quantificador i un sintagma nominal introduït per *de* [i] que denota una part d'un tot o d'un conjunt»); els exemples tampoc són de la mena que ens interessa aquí (*tres dels veïns, molts dels presents*).

Finalment, la GIEC no conté cap remissió cap a la GEIEC i la GBU des del subapartat on parla del fenomen que ens ocupa (GIEC, § 13.5.1.3), tot i que, com hem vist, en aquestes dues obres s'hi pot trobar informació que hi està relacionada. Una remissió d'aquesta mena facilitaria l'accés a la informació des de la GIEC, com passa en els casos en què aquesta remissió existeix.

De la comparació amb la GIEC, d'altra banda, se'n desprèn que part de la informació rellevant des del punt de vista normatiu que conté aquesta obra no s'ha conservat en les dues obres que la resumeixen, sobretot part de la relacionada amb els noms quantitatius. En el cas dels noms col·lectius, a més, s'hi ha mantingut la remarca relativa al nom *gent*, que encara és més discutible que hagi de formar part de la informació essencial que contenen les obres que resumeixen el contingut de l'obra mare.

7. L'OPTIMOT

L'Optimot resumeix i exemplifica bé l'explicació de la GIEC sobre els noms col·lectius (excepte per la insistència en el nom *gent*, que aquí resulta encara més innecessària), i incorpora tant la referència a la distància com a la concordança anafòrica entre oracions.

Pel que fa als noms quantitatius i a les construccions partitives, també sintetitza adequadament el criteri de la GIEC, incloent-hi els casos en què només és possible la concordança en plural. Al nostre entendre, però, seria pertinent, útil i didàctic afegir-hi el motiu de la doble concordança: amb aquesta informació, els parlants incorporarien al seu coneixement gramatical una informació que, en cas que hi fos, els permetria superar el prejudici contra el plural. Cal tenir en compte que l'Optimot és una eina molt utilitzada, no només pels usuaris de la llengua sinó també pels professionals.

FIGURA 1

Fitxa de l'Optimot sobre la concordança amb noms col·lectius i construccions partitives (data de la consulta: 01/03/2024)

The screenshot shows a window titled 'Fitxa 6643/5' with a version date of 'Darrera versió: 17.05.2023'. The title is 'Concordança en oracions amb nom col·lectiu al subjecte'. The content is divided into 'Resposta' and 'Font' sections.

Resposta

- 1. Quan el subjecte d'una frase és un nom col·lectiu (*colla, equip, família, gent, ramat, professorat, públic, etc.*) i s'usa en singular, en general el verb hi concorda en singular. Per exemple:
El ramat d'en Benet surt a pasturar cada dia.
L'equip celebra la victòria.

Això no obstant, quan el nom col·lectiu es refereix a un grup de persones (especialment en el cas del nom *gent*), també és possible fer la concordança pel sentit i, per tant, que el verb concordi en plural. Per exemple:
Què volen/vol aquesta gent?
Aquesta mainada fan/fa molt de soroll.

Sobretot és habitual la concordança en plural quan el nom col·lectiu que fa de subjecte és lluny del verb o, fins i tot, quan s'omet el nom col·lectiu que fa de subjecte perquè ja ha aparegut abans com a antecedent. Per exemple:

La gernació reclamà la presència del president. Per aconseguir el seu objectiu, no dubtaren (o dubtà) a fer servir mètodes contundents.

2. Un altre cas en què la concordança es pot fer tant en plural com en singular són les construccions partitives que fan de subjecte, si el nucli del sintagma és un nom col·lectiu o fraccionari que designa una part d'un conjunt (*una part de, la majoria de, el doble de, un gran nombre de, un tant per cent de, etc.*). Per exemple:
Un gran nombre de treballadors estan/està en situació de risc laboral.
La majoria de convidats van marxar/va marxar abans de les dotze.

Ara bé, si en l'oració hi ha un adjectiu que faci la funció d'atribut o predicatiu, la concordança es fa en plural. Per exemple:
Un gran nombre dels treballadors estan contents amb el conveni.
La majoria de convidats van marxar decebuts.

Font: *Gramàtica de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (13.5.1.3a i 13.5.1.3b)

8. I DESPRÉS...

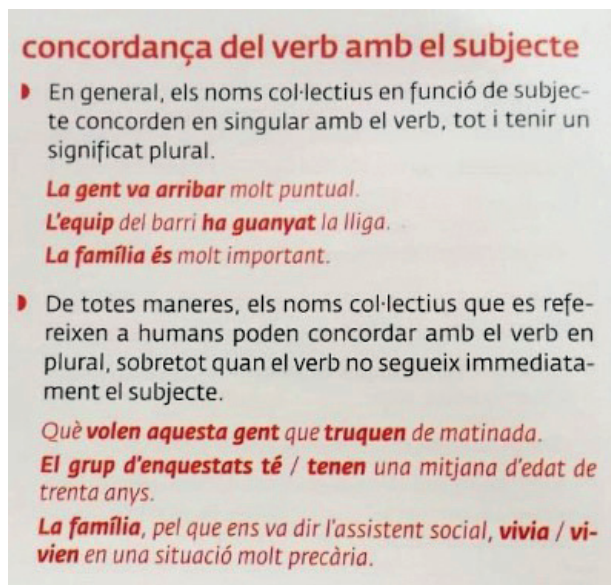
La recepció que ha tingut la GIEC en els llibres de text (i d'estil) requereix una anàlisi que ha d'anar molt més enllà del que podem dir-ne aquí. Només a tall d'exemple, presentem dos casos, ben diferents, que il·lustren dues de les opcions possibles.

Els llibres dels nivells C1 i C2 de la sèrie *A punt* (Vilagrà, coord., 2022; Vilagrà i Llop, coord., 2023) incorporen una referència, idèntica, a la doble possibilitat de concordança que afecta els noms col·lectius; ho fan en el resum gramatical amb què es tanca cada obra.

Al nostre entendre, seria útil afegir-hi, en pròximes edicions, una referència a la concordança amb subjecte partitiu, en els termes en què ens hi hem referit en relació amb l'Optimot.

El llibre del nivell C1 de l'editorial Castellnou (2017 [2013]) anuncia a la coberta que la segona edició ha estat revisada d'acord amb la primera edició de la GIEC. Malgrat aquest anunci, a l'apartat que es dedica al subjecte es dona només la possibilitat de concordança en singular, tant en el cas dels noms col·lectius com en el de les construccions partitives (vegeu el primer i l'últim cas del fragment de la figura 3).

FIGURA 2
Vilagrassa (coord., 2022, p. 178)

Un cop d'ull ràpid a l'obra permet constatar que aquest no és l'únic aspecte en què els criteris gramaticals d'aquest manual, en contra del que es diu a la coberta, no es corresponen amb el que diu la GIEC: segons aquesta obra, la combinació de pronoms *la hi* no es pot apostrofar (Castellnou, 2017 [2013], p. 133), la preposició *és* un especificador del nom (Castellnou, 2017 [2013], p. 173), la preposició *per a* pot introduir complements indirectes (Castellnou, 2017 [2013], p. 177) i, tal com es pot veure en el requadre de més amunt, les construccions pronominals de subjecte indefinit (*Enguany s'ha(n) recollit moltes pomes*) només secundàriament concorden amb un sintagma nominal postverbal en plural (Castellnou, 2017 [2013], p. 174).

FIGURA 3
Castellnou (2017 [2013], p. 174)

- Quan el subjecte és un **nom col·lectiu singular** concorda amb el verb també en singular:

La humanitat ha desenvolupat...	La gent corria adelerada.
---------------------------------	---------------------------
- En les oracions **passives pronominals**, el verb s'escriu en singular:

Enguany s'ha recollit molt de raïm.	Enguany s'ha recollit moltes pomes.
-------------------------------------	-------------------------------------

Però pot fer-se concorden amb el complement directe si aquest va en plural:

Enguany s'han recollit moltes pomes.	Darrerament es venen pocs discos.
--------------------------------------	-----------------------------------
- Amb **oracions de verbs copulatius** (*ser, estar, semblar*), i només quan el subjecte és un nom col·lectiu, el verb concorda amb el predicat nominal, no pas amb el subjecte:

Tota la colla eren amics de la infantesa.

- Quan el **subjecte és determinat per un especificador** com *un grup de, un grapat, una colla de, un sector de, un gran nombre de, una bona cosa de...*, concorda generalment en singular amb el verb, encara que el nucli del subjecte estigui en plural:

Un gran nombre de professors es va reunir a...
Un sector dels afectats va demanar una reunió amb...

9. PER ACABAR

Hem començat aquest estudi amb una conversa filològica en què Pompeu Fabra sorprèn per la concisió i claredat del criteri que aplica. Malauradament, cent anys més tard encara hi ha gramàtics, lingüistes, autors de llibres de text i, molt probablement, professors i assessors lingüístics que no el veuen clar i no l'apliquen en el seu àmbit.

El repàs que hem fet a la bibliografia mostra que, efectivament, estem davant d'un cas al qual se li pot aplicar la citació de Joan Solà que encapçala aquest treball. Malgrat que Aurora Bel, a la *Gramàtica del català contemporani*, ja va observar fa més de vint anys que la tendència de la llengua porta cap a la concordança en plural, sobretot en el cas dels noms quantitatius en construccions partitives (la variació en la concordança dels noms col·lectius s'ha d'estudiar més a fons), i que la gramàtica normativa vigent, la GIEC, admet en igualtat de condicions les dues opcions de concordança, encara trobem publicacions recents que, parafrasejant Solà, podem dir que imposen punts de vista personals clarament equivocats. Al darrere d'aquestes actituds perviu un purisme caduc que afecta molt negativament, al nostre entendre, l'ensenyament, el prestigi i la percepció que es té de la

llengua. A la concordança amb noms col·lectius i quantitatus s'hi poden aplicar, de fet, les conclusions a què vam arribar a Nogué (2023, p. 201-203) en relació amb la concordança del verb *haver-hi*. Concretament, ens sembla especialment necessari suprimir de les preocupacions de professors i alumnes, assessors lingüístics i usuaris fenòmens lingüístics no problemàtics que (1) ocupen temps i energia (sobretot, a les classes de llengua) que es podrien dedicar a altres aspectes de la llengua que sí que requereixen atenció i (2) contribueixen a una percepció de la llengua i del seu aprenentatge que no fa sinó perjudicar-la.⁶

Pel que fa a les obres institucionals actuals, considerem que l'Optimot proporciona als parlants i als professionals de la llengua una selecció de la informació de la GIEC més útil, més adequada a les seves necessitats, que no pas la GEIEC i la GBU.

Finalment, confiem que en els pròxims anys l'actualització de materials didàctics, llibres d'estil (en aquest treball no hi hem entrat) i coneixements dels professionals de la llengua anirà arribant a bon port. Els aprenents de català i els lectors, espectadors i oients de textos de tota mena ben segur que ens ho agrairan. I de retruc, la llengua per a la qual treballem també se'n beneficiarà.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA MARGARIT, Antoni M. (1962). *Gramàtica catalana*. 2 vol. Madrid: Gredos.
 — (1994). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
 BEL, Aurora (2008 [2002]). «Les funcions sintàctiques». A: SOLÀ, Joan; LLORET, Maria Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. II. Barcelona: Empúries, p. 1075-1147.
 BRUCART, Josep M.; RIGAU Gemma (2008 [2002]). «La quantificació». A: SOLÀ, Joan; LLORET, Maria Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. III. Barcelona: Empúries, p. 1517-1589.

6 Altres aspectes de la normativa que seria interessant d'analitzar des d'una perspectiva similar a la d'aquest treball són els següents: la construcció «*al* + infinitiu» amb valor temporal, que la GIEC situa «[a]l costat de» la construcció «*en* + infinitiu», amb el mateix valor (GIEC, § 31.4.2.1f), tot i que prèviament ha donat preferència a la segona (GIEC, § 29.2.5a); la preposició *amb* seguida d'infinitiu, que Fabra no va incloure en la normativa (cf. les preposicions *amb* i *en* a Fabra, 1918, p. 115-119); la coma en les dislocacions a l'esquerra, que la GIEC considera que només s'hi posa quan el constituent dislocat és complex (GIEC, § 33.3); la duplicació del pronom relatiu amb un pronom feble correferent, en què la GIEC (§ 27.7.2) considera el pronom feble «innecessari» (adjectiu que no correspon a cap marca normativa d'aquesta obra); entre altres.

- CASTELLNOU (2017 [2013]) = *C1. Nivell de suficiència. Curs de llengua catalana*. 2a edició. Barcelona: Castellnou.
- FABRA, Pompeu (1933 [1918]). *Gramàtica catalana*. 7a edició. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2010 [1919-1947]). *Converses filològiques*. RAFEL, Joaquim (ed.). A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 7. Barcelona/València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 133-948.
- (2007 [1956]). *Gramàtica catalana*. 19 edició. Barcelona: Teide.
- GBU = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2022 [2019]). *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana*. 2a edició. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. També disponible en línia, revisada, a: <<https://gbu.iec.cat/inici>>.
- GEIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2018). *Gramàtica essencial de la llengua catalana* [en línia]. <<https://geiec.iec.cat/inici>>.
- GIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2022 [2016]). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 2a edició, disponible en línia, a: <<https://giec.iec.cat/inici>>.
- GNV = ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006). *Gramàtica normativa valenciana*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- JANÉ, Albert (1976 [1962]). *Signe: normes pràctiques de gramàtica catalana*. 10a edició. Barcelona: Edigrafi.
- (1968). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Salvat.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (1999). *Gramàtica del català actual. Sintaxi i morfologia*. Barcelona: Edicions 62.
- MARTÍ I GIRBAU, Núria (2008 [2002]). «El SN: els noms». A: SOLÀ, Joan; LLORET, Maria Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SILDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. II. Barcelona: Empúries, p. 1281-1335.
- MARVÀ, Jeroni (1968 [1934]). *Curs superior de gramàtica catalana*. 5a edició. Barcelona: Barcino.
- MOLL, Francesc de B. (1968). *Gramàtica catalana: referida especialment a les Illes Balears*. Palma: Moll.
- NOGUÉ, Neus (2023). «La concordança del verb *haver-hi*: de Pompeu Fabra a la nova normativa». A: FONT MARTÍ, Mar; PUIG TARRÉ, Maite; VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (ed.). In memoriam *Joan Julià-Muné*. Lleida: Pagès Editors, p. 187-206.
- PÉREZ SILDANYA, Manuel; RIGAU, Gemma; SOLÀ, Joan (2009). «La gramàtica de Pompeu Fabra de 1918/1933». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 6. Barcelona/València/Palma: Proa / Edicions 62 / Edicions 3 i 4 / Moll, p. 13-133.
- RAMOS, Joan-Rafael (1993). *Introducció a la sintaxi*. València: Tàndem.

- RUAIX, Josep (1976). *El català en fitxes*. Vol. II. Moià: J. Ruaix.
- (1998). *El català complet*. Vol. II. Barcelona: J. Ruaix.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1950). *Gramàtica valenciana*. València: Torre. [Edició facsimil a cura d'Antoni Ferrando: Barcelona, Alta Fulla, 1993.]
- SOLÀ, Joan (1987). *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- (2007 [1994]). *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. 4a edició. Barcelona: Empúries.
- (2009). *Plantem cara. Defensa de la llengua, defensa de la terra*. Barcelona: La Magrana. [2a edició: Barcelona, Empúries, 2020.]
- SOLÀ, Joan; LLORET, Maria Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.) (2008 [2002]). *Gramàtica del català contemporani*. 3 vol. 4a edició. Barcelona: Empúries.
- VALOR, Enric (1988 [1977]). *Curs mitjà de gramàtica catalana: referida especialment al País Valencià*. 5a edició. València: Tres i Quatre.
- VILÀ, Carme (1994 [1990]). *Sintaxi bàsica del català*. 2a edició. Barcelona: Barcanova.
- VILAGRASA GRANDIA, Albert (coord.) (2022). *A punt 5. Curs de català. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VILAGRASA GRANDIA, Albert; LLOP NAYA, Ares (coord.) (2023). *A punt 6. Curs de català. Llibre de l'alumne*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VILLANGÓMEZ, Marià (1978 [1972]). *Curs d'iniciació a la llengua*. 2a edició. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.